

במאמר המערכת של "הארץ" מיום 15.8.05 הובעה הדעה שפעולות המתנגדים להינתקות אינן מחאה אלא מרד, ולפיכך יש לשלול אותן מכל וכל. זוהי בעיני תפיסה מוטעית של הדמוקרטיה. הדמוקרטיה המודרנית איננה רק שלטון הרוב, אלא מבוססת היא גם על שמירה על זכויות המיעוט. חופש הביטוי, חופש המחאה וחופש ההפגנה הם נשמת אפה של הדמוקרטיה.

עצם המושג "מרד" הוא זר ומוזר כשלא מדובר במסגרת היררכית כגון הצבא, אלא באזרחי מדינה דמוקרטית. אמת, עדיין קיימת בחוק העונשין שלנו עבירה פלילית של המרדה. אך מדובר בירושה גרועה מהמנדט הבריטי על ארץ ישראל. זוהי עבירה אנטי דמוקרטית שאבד עליה הכלח. היא אולי הולמת משטר טוטאליטרי, אך אינה מתאימה לדמוקרטיה. וכל כך למה? משום שהעבירה הזו הורגת את חופש הביטוי. בית המשפט העליון כתב כך (ע"פ 6696/96 כהנא, פ"ד נב(1) 585 מפי השופט ברק): "מן הראוי לשקול את ביטולה של עבירת המרדה שבחוק העונשין שלנו והחלפתה בעבירה התואמת את משטרנו... היא משקפת תפיסת עולם שאינה דמוקרטית. היא תואמת שלטון מנדטורי, שאינו שלטונו של העם, על-ידי העם, למען העם. היא אינה מעניקה משקל מספיק לחופש הביטוי." בינתיים כבר נחקקה עבירה אחרת, ראויה – הסתה לאלימות. יש להבחין היטב בין אלימות לבין מחאה לא אלימה; ובין הסתה לאלימות לבין המרדה. בעוד שהראשונה בכל צמד היא עבירה פלילית מוצדקת, השנייה בכל צמד אינה מתאימה לשמש כעבירה פלילית במדינה דמוקרטית.

ההוגה ג'ון רולס לימדנו כי הכרעות כגון מה מותר ומה אסור יש לקבל מעבר ל"מסך הבערות" – מבלי שנדע באיזה צד של המתרס נהיה מחר. תפקידו המרכזי של החוק הפלילי הוא להדריך ולכוון התנהגות ולא ליצור עבריינים. לפיכך, אין לגזור על הציבור גזירות שלא יוכל לעמוד בהן. המשפט הפלילי הוא האמצעי הדראסטי ביותר, פגיעתו בחירות האדם היא גדולה, ולכן יש למעט ככל האפשר בשימוש בו. התחום הפלילי חייב להיות נקי מוויכוחים פוליטיים: מחלוקת פוליטית (בתחומי הקונצנזוס הציוני-דמוקרטי) באשר להצדקתה של עבירה פלילית חדשה (כגון המחדל של הימנעות תושב גוש קטיף מלפנות את ביתו היקר לו והישארותו בו ללא אלימות) היא אינדיקציה חזקה לכך שאין לאיסור זה מקום בחוק הפלילי. כל מושכלות היסוד הללו נשכחו לאחרונה.

תרבות דמוקרטית אינה נבחנת בראי ההכרעות הקלות, שקיימת לגביהן תמימות-דעים, אלא באספקלריה של הכרעות קשות ושנויות במחלוקת. ההינתקות מרצועת עזה, הכרוכה בפינוי כפוי של אזרחים מבתיים, היא בוודאי הכרעה שנויה במחלוקת וקשה מאוד. ציבור שלם חש שנעשה לו עוול. כיצד מתנתקים באופן דמוקרטי ובחוכמה? יש לשמור מכל משמר על זכויות האדם, לרבות חופש הביטוי, חופש המחאה וחופש ההפגנה.

האם עומדת הדמוקרטיה הישראלית במבחן? לצערי הרב התשובה היא שלילית. חופש ההפגנה כנגד ההינתקות נתפס על-ידי רבים מדי כמטרד בלתי-נסבל, לרבות כאלה שבעבר הצטיירו כאבירי זכויות האדם. דאגה רבה מובעת מן ההפגנות הגורמות לציבור חוסר נוחות מסוים. האם היעדר האפשרות להפגין אינו מדאיג? אולי אפילו עוד יותר מדאיג? השאיפה ל"פינוי דה-לוקס" נטול התנגדות רק משום שמדובר בהכרעה של הרוב משקפת חוסר הפנמה של הערכים הדמוקרטיים ותפישה פשטנית של הדמוקרטיה.

בחודשים האחרונים, ככל שהחריפה "אכיפת החוק" כנגד מתנגדי ההינתקות – וכללה ניסיונות להחיות עבירות ארכאיות, חקיקת איסורים פליליים חדשים,

חלק מאיתנו תומכים בהינתקות, לא תומכים בהתנגדות לה, לא חשים סימפטיה למפגינים ואולי אף חושבים שהם טועים ומזיקים. אך אסור שהשקפותינו הפוליטיות תובלנה אותנו לנכונות לרמוס את חופש הביטוי של אלה שאינם חושבים כמונו. קיימת סברה מוטעית כי ריבונות ממשית היא הכוח להשעות את שלטון החוק ואת זכויות האדם נוכח מה שמוגדר על-ידי השלטון כ"מצב חירום". חוששני שלטעות זו נתפסו בשנה האחרונה רבים (רבים מדי) בחברה הישראלית, לרבות בעלי תפקידים רבי השפעה. הנחמה שמבקשים למצוא רבים, לפיה לפנינו מהלך קשה וחשוב שלאחריו נוכל להוציא חזרה מן הארון את כלי-המשחק הדמוקרטי אשר נשמרו בו בתקופה האחרונה, היא אשליה מסוכנת. ראשית, לאחר הינתקות זו עשויה לבוא הינתקות שלב ב'. שנית, שלטון הנוהג בכוחניות כלפי האזרחים ורומס זכויות אדם בסיסיות, סופו להתרגל לעשות כן, ולהפוך את ההינתקות מהדמוקרטיה ללחם חוקו. בנוסף, הנני חרד מפני דור שלם של שוטרים, פרקליטים ושופטים, אשר קיבלו מסרים מעודדי אכיפת חוק אגרסיבית מצמרת הפיקוד, מהיוהמ"ש ומבית-המשפט העליון (בהתאמה).

ד"ר בועז סנג'רו הוא ראש החטיבה למשפט פלילי וקרימינולוגיה במכללה האקדמית למשפטים (רמת-גן).